

UVOD

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava označila je, nesumnjivo, novu eru u razvoju ljudskih prava. Suština ovog dokumenta je u tome što on, za razliku od svih ostalih svoju osnovnu vokaciju nalazi u zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda koje su u njemu sadržane. Drugim riječima, dok su se svi poznati međunarodni dokumenti bavili uglavnom političkom promocijom ljudskih prava. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava je suštinu svog nastanka našla u brizi da iznađe pravne instrumente za zaštitu proklamiranih ljudskih prava i to ne samo na nacionalnom nego i na međunarodnom planu, u ovom slučaju na prostoru Evrope.

Osnovni cilj Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava jeste, kako se to ističe u preambuli tog dokumenta, da se, osloncem na doprinos koji je označila Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka iz 1948. godine, osigura djelotvorna zaštita određenih ljudskih prava i osnovnih sloboda u Evropi. Zaštita ljudskih prava zapravo je shvaćena kao jedan od najpouzdanijih načina da se podstaknu tada već započeti procesi integracije demokratskih država Evrope. Taj proces integracije bio je već, ranije označen stvaranjem Savjeta Evrope, čiji je za cilj, sudeći prema statutu te organizacije, da se «uspostavi što tješnja unija među njegovim članovima u cilju zaštite i promoviranja ideala i principa koji su njihovo zajedničko naslijeđe i da favorizuju njihov ekonomski i socijalni progres».

U odlučnoj namjeri da uspostavi veći stepen integracije među državama Evrope, koje karakterizira zajedničko naslijeđe ideala, principa i demokratskih vrijednosti, Statut Savjeta Evrope u sami vrh tih vrijednosti stavlja ostvarenja ljudskih prava. «Svaka članica Savjeta Evrope priznaje vladavinu prava i princip prema kojem svaka osoba koja se nalazi pod njenom jurisdikcijom mora uživati ljudska prava i osnovne slobode». Polazeći od ovog člana Evropska konvencija je otišla korak dalje u konkretizaciji osnovnih ciljeva Savjeta Evrope. U tom smislu u preambuli Konvencije se ističe;

«Smatrajući da je cilj Savjeta Evrope da se ostvari veće jedinstvo među njegovim članicama i da jedan od načina postizanja toga cilja očuvanje i daljnje provođenje ljudskih prava i osnovnih sloboda;

Potvrđujući svoju duboku vjeru u one osnovne slobode koje čine temelje pravde i mira u svijetu, a koje se s jedne strane najbolje štite stvarnom političkom demokracijom, a s druge strane zajedničkim shvatanjem i poštivanjem ljudskih prava o kojima ovise;

Odlučne kao vlade evropskih zemalja s istim stremljenjima i zajedničkim nasljeđem političkih tradicija, ideala, slobode i vladavine prava, da poduzmu prve korake ka zajedničkom provođenju određenih prava navedenih u Univerzalnoj deklaraciji, saglasile su se u obavezi da poštuju ljudska prava, i da osiguraju svim licima pod svojom jurisdikcijom prava i slobode utvrđene u dijelu I. ove konvencije».

Evropska konvencija označila je historijski napredak u razvoju ljudskih prava upravo po tome što je ne samo prihvatila određeni broj ljudskih prava koja su utvrđena u Univerzalnoj deklaraciji, nego što je za njih osigurala i potrebne zaštitne mehanizme na međunarodnom planu. Od donošenja Evropske konvencije 1950. godine, zapravo, Evropa računa sa novom situacijom upravo zato što je uz proklamaciju, koja je uglavnom označavala razvoj ljudskih prava tokom protekla dva stoljeća, dodata i zajednička, međunarodna zaštita ljudskih prava. Nije dakle

ostavljeno na volju evropskim državama da ostvaruju ljudska prava, nego je kreiran nadnacionalni sistem zaštite ljudskih prava kojeg države moraju poštovati.

Upravo zato, u svom dijelu II. Evropska konvencija uvodi složeni sistem institucija i procedura kojim se na evropskom nivou praktično osigurava zaštita ljudskih prava. Posebno velika novost Evropske konvencije jeste da taj sistem institucija i procedura mogu pokrenuti ne samo države potpisnice međunarodnog ugovora, nego i pojedinci koji se nalaze pod jurisdikcijom ovih država. Ova mogućnost da pojedinac, a ne samo država, može pokrenuti zaštitne mehanizme Evropske konvencije predstavlja zaista veliki korak naprijed u razvoju i zaštiti ljudskih prava na evropskom ali, nesumnjivo, i na međunarodnom planu.

Radi se na tome da se otkloni najveći nedostatak u zaštiti ljudskih prava dosad. Jer, kao što je poznato, proklamacija nije značila i ostvarenje ljudskih prava, što je vidljivo još od Deklaracije iz 1789. godine pa sve do Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine.

Zajednička slabost svih takvih napora ogledala se u nepostojanju međunarodnog kontrolnog mehanizma, koji bi osigurao primjenu inače vrlo uspješno datog kataloga ljudskih prava.

Međutim, ne smije se smetnuti sa uma da je Univerzalna deklaracija iz 1948. godine značila «zajednički ideal kojeg treba ostvariti», kako to ističe P. Sieghard.

Drugim riječima, Deklaracija iz 1948. godine je stvorila politički osnov za sve kasnije napore u cilju osiguranja respekta ljudskih prava koja sadrži.

Univerzalna deklaracija je, međutim, uz sve drugo, stvorila i osnov za moguće ograničenje ljudskih prava, onda kada je opravdano.

«Svako ima obaveze prema zajednici iz koje je jedino moguće slobodno i puno razvijanje njegove ličnosti», naglašava se u Univerzalnoj deklaraciji.

« U vršenju svojih prava i sloboda svako treba biti podvrgnut samo onim ograničenjima koja su određena zakonom u cilju osiguranja dužnog priznanja i poštovanja prava i sloboda drugih i u cilju zadovoljenja pravednih zahtjeva morala, javnog poretka i općeg blagostanja u demokratskom društvu. Ta prava i slobode ni u kom slučaju ne mogu se primjenjivati protivno ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

Razvoj savremene demokracije je pokazao da ova odredba Deklaracije iz 1948. godine ima velik značaj. Postalo je, naime, vidljivo da se, uz stalno širenje i bogaćenje kataloga ljudskih prava i uopće razvoja demokratskog i svakog drugog pluralizma, javljaju itendencije da se u pravni poredak ugrade mehanizmi koji će, radi spasa cjeline demokratskog režima, dopustiti određenu restrikciju ljudskih prava i osnovnih sloboda. Demokratski poredak, po svojoj prirodi, pruža političkim i društvenim snagama mogućnost da, koristeći se principom političke reprezentacije i kompetativne demokracije, dođu u poziciju da upravljaju društvom u ime demokratskih ciljeva.

Međutim, pravni i politički razvoj posljednjih decenija u Evropi pokazao je da, istim putem, na vlast mogu doći i snage koje, pod vidom neke nove demokracije, zapravo žele ukinuti datu demokraciju i ljudska prava koja su joj svojstvena. Prema tome, iako je zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda osnovni sadržaj i smisao postojanja Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, Evropska konvencija nije propustila da pažljivo uzme u obzir i ovu dimenziju demokracije.

U tome kontekstu potrebno je naglasiti da je Evropska konvencija prvi veliki međunarodni dokument iz oblasti ljudskih prava koji na jasan i konkretan način dovodi u tijesnu vezu ljudska prava sa demokratskom državom, u namjeri da istovremeno zaštititi i ljudska prava i demokratsku državu.

Elementarni zahtjev da se zaštite ljudska prava podrazumijeva, tako, i zahtjev da država bude i sama na nivou tog zahtjeva. Takav pristup Evropske konvencije posve je u skladu sa evropskom demokratskom tradicijom.

Tako je već Deklaracija o pravima čovjeka i građanima iz 1789. godine istakla potrebu zaštite prirodnih i nezastarivih ljudskih prava kao što su sloboda, vlasništvo, sigurnost i otpor ugnjetavanju. Uz naglašavanje ovih elementarnih ljudskih prava Deklaracija iz 1789. godine nije propustila da naglasi da je za zaštitu tih drugih, isto bitnih ljudskih prava, neophodno postojanje države koja će biti imati demokratski karakter. To je značilo da je narod po svom biću izvor suverenosti, da sva vlast proizilazi iz naroda i da ona treba da služi isključivo narodu.

Konkretnije gledano, to je značilo da svi građani, lično ili preko svojih predstavnika, sudjeluju u stvaranju zakona koji su izraz opće volje. Prema ovom dominantnom shvatanju prirode ljudskih prava, cilj svakog političkog organizovanja, pa dakle i same države, jeste da štiti ljudska prava. Država mora biti uređena tako da bude sposobna štiti ljudska prava i opće demokratski poredak u kojem će građani odlučivati o svojim interesima i svojoj dobrobiti.

Razvoj ljudskih prava u okvirima epohe liberalizma bazirao se na shvatanju da čovjek treba, prije svega da se brani od države kako ona sama – posebno svakako njena izvršna vlast – ne bi ugrozila ljudska prava, kao što je to bio slučaj sa prethodnom, srednjovjekovnom državom. Međutim, novije doba je pokazalo da država nije neprijatelj čovjeka i da nije dovoljno da se ljudi staraju o ljudskim pravima i slobodama, neovisno od državnog konteksta u kojem egzistiraju.

Moderna historija je uvjerljivo pokazala da se zaštita ljudskih prava mora povezati sa zaštitom demokratske države u kojoj ta prava postoje i koja je ustavno obavezna da se stara o njihovoj zaštiti. Ta historija je pokazala više puta da je rušenjem demokratskog poretka došlo do ukidanja svih onih ljudskih prava koja su inače bila predmet zaštite te države.

Poučeni ovim iskustvima i saznanjima, ljudi su u novije doba počeli da sa više pažnje gledaju, ne samo na svoja prava i slobode, nego i na državu koja je proklamirala ta prava i koja je pozvana da ih štiti. Pokazalo se da zaštita ljudskih prava mora obuhvatati i potrebnu odbranu države kao ipak najpouzdanijeg zaštitnika ljudskih prava. Demokratska država, baš usljed svoje najdublje naravi, koja se u najvećoj mjeri ogleda u slobodi djelovanja, organiziranja, izražavanja i svih drugih sloboda, vrlo često može sama doći u različite krizne situacije, što redovno smanjuje njene mogućnosti da štiti ljudska prava. Postepeno se ušlo u doba kada se, u razvijenim demokratskim sistemima, s jednakom pažnjom gleda kako na zaštitu ljudskih prava tako i na zaštitu države koja jedino može štititi ta ljudska prava. Taj novi prilaz problematici ljudskih prava znak je, dakle, da je sudbina ljudskih prava dovedena u nedjeljivu vezu sa sudbinom demokratske države u okviru koje jedino i mogu postojati. Pošto je noviji razvoj demokracije otvorio prostor, ne samo demokratskim snagama da koristeći instrumente pluralističke demokracije, ostvarenju ljudskih prava, nego i svim onim političkim snagama koje budućnost društva vide u političkom sistemu koji ne priznaje demokraciju i ljudska prava koja su za nju nedjeljivo vezana, u Evropi se došlo do uvjerenja da je potrebno zaštitu demokratske države dovesti u istu ravan sa brigom za zaštitu ljudskih prava. Drugim riječima, da bi se zaštitila ljudska prava potrebno je povesti računa o odbrani demokratskog režima u okviru kojeg jedino mogu egzistirati ta prava, i to putem veće ili manje zaštite ljudskih prava.¹

¹ Mr. sc Lada Sadiković, Vanredno stanje i ljudska prava, Sarajevo, 2003.godina, str.5-12

Osnovni problem koji se postavlja u istraživanju odnosa između kriznog stanja i ljudskih prava jeste da se vidi dokle država može ići u restrikciji ljudskih prava, a da pri tome ne dovede u ozbiljnu opasnost postojanje ljudskih prava uopće i, sa njima, demokratskog režima u okviru kojeg ta ljudska prava jedino i mogu postojati.

Konvencija o pravima djeteta UN danas predstavlja stalni izazov za sve zemlje svijeta. Ostvarivanje prava djeteta je indikator razvoja demokratskih odnosa u društvu i spremnost društva da mladoj generaciji omogući optimalan razvoj i njihovo uključenje u sve društvene procese.

Konvencijom o pravima djeteta kao standardom kojem Bosna i Hercegovina, kao zemlja ugovornica, teži i opštim smjernicama Komiteta za prava djeteta, nadzornog tijela koje je ustanovila Generalna skupština Ujedinjenih nacija s ciljem da prati ostvarenje ovog međunarodnog ugovora kod svih zemalja ugovornica. Pored sedam oblasti u koje su svrstana sva prava djeteta i jedan dio osvjetljava probleme nevladinog sektora, angažovanog na zaštitu prava djeteta.

Praćenje ostvarenja prava djeteta u zemlji koja je izašla iz rata i koja je bremenita i ekonomskim i političkim problemima, koja prolazi kroz proces tranzicije, predstavljalo je veliki izazov. Rat koji je nedavno završen odnio je ogroman broj dječijih života, traumatizovao gotovo svu djecu. Veliki broj djece je sa svojim porodicama raseljen po svijetu ili unutar Bosne i Hercegovine. Izbjeglištvo koje su djeca proživjela dalo je, bez sumnje, snažan pečat njihovom razvoju. Siromaštvo u kojem živimo, a koje je posljedica rata, dovela je do poremećaja u porodičnim odnosima i do pojave svih vidova zloupotrebe djece, prvenstveno misli se na trgovinu djecom, zloupotrebu dječijeg rada i na dječiju prostituciju.

Postoji dokument pod nazivom «Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece» Te smjernice opisuju prava djece i mladih u alternativnoj brizi. One takođe govore državama šta treba da urade kako bi spriječile odvajanje djece od njihovih biloških porodica. Smjernice su izradile, vlade, organizacije i sama djeca i mladi. Za razliku od UN Konvencije o pravima djeteta, smjernice nisu «pravno obavezujuće», što znači da one ne predstavljaju zakon. Međutim, kada ih Generalna skupština UN usvoji, one će državama pomoći upućujući ih o načinu poboljšanja alternativne brige za djecu i mlade osobe.

U preporuci Vijeća Evrope podstiče evropske vlade da osiguraju kvalitetnu brigu za djecu kojoj je potrebno institucionalno zbrinjavanje. Preporukom se propisuje i veliki broj konkretnih prava djece koja žive u institucijama i standarda kojim se precizira kako se ta prava trebaju poštivati.

STATUS DJETETA U DRUŠTVU

Djeca čine trećinu ukupnog broja stanovnika na zemlji. S tim u vezi prisjetimo se slikovite poredbe, ali i točne konstatacije ako su djeca tek jedna trećina svijeta, zasigurno su njegova cijela budućnost.

Više od dva miliona djece je u zadnjih deset godina poginulo u ratovima,
Deset miliona djece ima teška psihička oštećenja kao posljedice rata,
Trideset miliona djece živi u ratnim područjima,